

Kunnan nykytilan arviointi: Ilmastonäkökohdat talousjohtamisen prosesseissa

Arviointimallin avulla kunta voi

- Tunnistaa hyviä käytäntöjä, joissa ilmastonäkökohtia on jo tuotu osaksi talousjohtamisen prosesseja
- Tunnistaa kehityskohtia, joissa kunta erityisesti voisi vahvistaa ilmastonäkökohtien kytkeä talousjohtamisen prosesseihin
- Käydä sisäistä keskustelua toimintatavoista ja niiden kehittämistarpeista ja vahvistaa poikkihallinnollista vuoropuhelua

Arviointimallissa talous- ja ilmastojohtamisen kytkeä tarkastellaan neljän osa-alueen kautta

- Ilmastotavoitteet strategiassa ja sen alaisissa ohjelmissa (talous- ja ilmastojohtamisen strateginen perusta)
- Ilmastotavoitteet ja -toimenpiteet talouden suunnittelussa
- Talouden ja ilmastotyön seuranta
- Hankinnat (käyttötalous ja investoinnit)

Kukin osa-alue on jaettu pienempiin arvioitaviin kokonaisuuksiin. Kunkin kokonaisuuden hyvien käytäntöjen ja kehityskohtien tunnistamista tukevat apukysymykset, joihin arvioinnissa vastataan.

Nykytilan arvioinnin toteuttaminen kunnassa

Arviointi on hyvä toteuttaa poikkihallinnollisesti niin, että keskusteluihin osallistuu ainakin ilmastotyön/resurssiviisauden parissa työskenteleviä sekä taloushallinnon toimijoita. Mukaan voidaan kutsua myös eri toimialojen toiminnan ja talouden suunnittelusta tai hankinnoista vastaavia sekä hankintatoimen edustajia.

Esimerkkitoteutus:

- Kootaan kunnasta muutaman hengen poikkihallinnollinen ydinporukka itsearviointia toteuttamaan
- Ydintiimi käy alustavasti läpi itsearviointikokonaisuuden ja tunnistaa aihepiirit, joihin tarvitaan laajempia näkökulmia
- Ydintiimi haastattelee valikoiduista osa-alueista muiden toimialojen edustajia (esimerkiksi hankintatoimen edustusta, jokin esimerkkitoimiala joka toteuttaa ilmastotoimia, kuntapäätäjiä) tai järjestää näille keskustelupalaverin, jossa itsearviointia käydään läpi
- Ydintiimi koostaa johtopäätökset ja huomiot yhteen

Ohje arviointipohjan käyttöön

Käy kukin osa-alue läpi ja pohdi apukysymysten avulla, millä tasolla ilmastonäkökohtien huomioiminen talousjohtamisen prosesseissa toteutuu kunnassa nykytilanteessa.

REETTA

Kirjaa huomioita ja kuvaile kunnassa jo toteutettuja kehittämistoimenpiteitä tai käytössä olevia toimintatapoja, sekä tunnistettuja kehittämistarpeita.

Arvioi kukin osa-alue asteikolla 1-4:

1 = Toimintatavat puuttuvat. Kunnassa ei ole tunnistettu ja suunniteltu, miten asiassa toimitaan.

2 = Toimintatapoja on suunniteltu, mutta niiden vieminen käytäntöön on kesken

3 = Toimintatapoja on suunniteltu ja viety käytäntöön. Kehittämistarpeita on vielä.

4 = Toimintatapoja on suunniteltu, viety käytäntöön ja kehitetty pitkälle. Kunnan käytännöt asiassa toimivat hyvin ja tuottavat haluttuja tuloksia.

1. Talous- ja ilmastojohtamisen strateginen perusta

Ilmasto- ja talousjohtamisen kytkentä lähtee liikkeelle kunnan strategiassa määritellyistä ilmastotavoitteista. Strategiset tavoitteet on saatava vietyä osaksi kaikkea toimintaa ja johtamisen prosesseja.

Kytkenän perustana on myös ilmastotavoitteiden pidemmän aikavälin toimeenpanosuunnitelma tai tiekartta, jossa on määritelty koko kuntakonsernille tarkempia toimenpiteitä, joilla päästövähennyksiin pyritään.

Ilmastotoimenpiteiden nostamista talouden suunnitteluun (osa-alue 2) tukee, jos toimialoilla, yksiköillä ja liikelaitoksilla/yhtiöillä on vahva omistajuus tiekartan omaa toimintaansa koskeviin toimenpiteisiin, sekä ymmärrystä eri toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja kustannuksista.

Kuntastrategia	<ul style="list-style-type: none">• Millä tavalla ilmastotavoitteet on asetettu kunnan strategiassa?• Millaisella painoarvolla? (Ovatko esimerkiksi läpileikkaavasti kaikessa, yhtenä strategian kärkenä/osana jotakin kärkeä tms.)
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Strategian alainen ilmasto-ohjelma tai -tiekartta	<ul style="list-style-type: none">• Onko kunnassa laadittu pitkän aikavälin tiekartta tai toimenpidesuunnitelma toimenpiteistä, joilla strategisten ilmastotavoitteiden toteuttamiseen tähdätään?• Onko muita sitovia strategian alaisia ohjelmia ja suunnitelmia/asiakirjoja, jotka tarkentavat ilmastotavoitteiden toteuttamista?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:

<p>Tiekartan omistajuus, osallistuminen ja sitoutuneisuus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onko tiekartan laadintaan osallistunut laajasti kuntaorganisaation eri yksiköitä, konserniyhtiöitä/muita sidosryhmiä? • Ovatko toimialat/palvelualueet/yksiköt itse asettaneet tiekarttaan omalta osaltaan tavoitteita ja toimenpiteitä? • Onko vastuu toimenpiteiden suunnittelusta ja tarkentamisesta toimialoilla/palvelualueilla/yksiköissä?
<p>Arvosana (1-4):</p>	<p>Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:</p>
<p>Konserniohjaus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjaako tiekartta myös kunnan yhtiöiden/liikelaitosten toimintaa? • Sisältääkö se tavoitteita ja toimenpiteitä myös yhtiöille? • Onko muulla tavalla viety kunnan strategisia ilmastotavoitteita konserniohjaukseen? • Onko yhtiöillä omia ilmastotavoitteita?
<p>Arvosana (1-4):</p>	<p>Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:</p>
<p>Vaikutusten arviointi ja mittarit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Onko tiekartan toimenpidekokonaisuuksille tai yksittäisille toimenpiteille toteutettu vaikutusten arviointia? • Miten on tunnistettu kunnan toiminnassa olennaisimpia toimintoja, joilla on päästöjen vähentämisen kannalta merkitystä? • Onko esimerkiksi arvioitu eri toimenpiteillä saavutettavia päästövähennyksiä ja toimenpiteiden kustannusvaikutuksia? • Onko tiekartassa määritelty mittareita, joilla tavoitteiden ja toimenpiteiden edistymistä ja vaikuttavuutta seurataan?
<p>Arvosana (1-4):</p>	<p>Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:</p>

2. Ilmastotavoitteet ja -toimenpiteet talouden suunnittelussa

Kunnan toimintaa ja taloutta ohjataan vähintään kolmeksi vuodeksi laadittavalla taloussuunnitelmalla. Talousarviossa ja -suunnitelmassa hyväksytään kunnan ja kuntakonsernin toiminnan ja talouden tavoitteet. Taloussuunnittelun prosessit ovat vakiintuneet ja siihen liittyviä ohjeita ja toimintatapoja seurataan tarkasti koko kuntaorganisaatiossa. Siksi talouden suunnittelu tarjoaa ratkaisevia keinoja viedä strategisia ilmastotavoitteita käytännön toimenpiteiksi.

Kehyysuunnittelu	<ul style="list-style-type: none"> • Mikä on kuntapäättäjien rooli kehysten määrittelyssä? • Tuodaanko kehysten määrittelyyn tietoa ilmastotoimien ja tavoitteiden tilasta kehyyssuunnittelun pohjaksi? • Tunnistetaanko tässä vaiheessa olennaisimpia kokonaisuuksia, joilla on päästöjen vähentämisen kannalta merkitystä?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Talousarvion laadintaohjeet	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjeistetaanko talousarvion laadintaohjeissa sisällyttämään strategisia ilmastotavoitteita talousarvioon ja suunnitelmaan? • Pyydetäänkö laadintaohjeen yhteydessä toimialoja koostamaan tietoa talousarvioehdotukseen ilmastotavoitteita edistävästä toimenpiteistä? • Pyydetäänkö laadintaohjeen yhteydessä toimialoja nostamaan talousarvioehdotukseen ilmastotavoitteita edistäviä toimenpiteitä?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Toimialojen talousarvioehdotukset	<ul style="list-style-type: none"> • Nostavatko toimialat talousarvioehdotuksiin toimenpiteitä ilmastotiekartasta tai muusta ilmastotyön toimenpidesuunnitelmasta? • Tuotetaanko toimialoille tietoa jo tehtyjen ilmastotoimien vaikutuksista ja tavoitteiden tilasta suunnittelun pohjaksi? • Tehdäänkö vaikuttavuuden/vaikutusten arviointia toimialojen ilmastotoimenpiteiden kokonaisuuksille? • Kuka tekee arvioinnit/tuottaa tiedon?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Konserniohjaus ja yhtiöiden talousarviot	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjataan konserniyhtiöitä talouden suunnittelussa ilmastotavoitteiden asettamiseen?

Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Budjettiehdotusten yhdistely ja tasapainotus	<ul style="list-style-type: none"> • Tehdäänkö talousarvioehdotuksen sisältämälle ilmastotoimenpiteiden kokonaisuudelle vaikuttavuuden/vaikutusten arviointia? • Arvioidaanko toimenpidekokonaisuuden riittävyttä suhteessa päästötavoitteisiin?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Lopullinen talousarvio	<ul style="list-style-type: none"> • Millaisilla kriteereillä talousarviossa esitettyjen tavoitteiden ja toimien riittävyttä arvioidaan ennen hyväksyntää? Taloudellisten näkökulmien lisäksi, esim. huomioidaanko ilmastotavoitteiden näkökulmaa? • Tuodaanko päättäjille tietoa talousarvioehdotuksen sisältämästä ilmastotoimenpiteiden kokonaisuudesta ja sen vaikutuksista (esim. päästövähennykset, kustannukset)? • Asetetaanko talousarviossa valtuustoon nähden sitovia ilmastotavoitteita? • Esittävätkö kuntapäätäjät täydennyksiä ja muutoksia talousarvioon ilmastotavoitteiden perusteella?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Käyttösuunnitelmat ja erillisbudjetit	<ul style="list-style-type: none"> • Miten käyttösuunnitelmissa ja erillisbudjeteissa huomioidaan toimenpiteiden vaikutuksia ilmastotavoitteisiin?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:

3. Talouden ja ilmastotyön seuranta

Toimiala- ja lautakuntatason seuranta	<ul style="list-style-type: none"> • Onko toimialojen/yksiköiden vastuulle määritelty seurattavaksi ilmastotavoitteiden ja -toimenpiteiden toteutumista/mittareita? • Seurataanko talouden seurannan yhteydessä lautakuntatasolla (esimerkiksi osavuosikatsauksissa) ilmastotavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Raportointi hallitukselle ja valtuustolle	<ul style="list-style-type: none"> • Seurataanko talouden seurannan yhteydessä hallitus- ja valtuustotasolla ilmastotavoitteiden ja toimenpiteiden etenemistä?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Muutostarpeiden päätöksästytyt	<ul style="list-style-type: none"> • Miten toimitaan, jos havaitaan, että ilmastotavoitteet ja –toimenpiteet eivät etene tai tuota riittäviä vaikutuksia? • Reagoidaanko muutostarpeisiin budjettivuoden aikana? • Millaiset ovat muutostarpeiden päätöksästytyt?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Tilinpäätös	<ul style="list-style-type: none"> • Tuodaanko tilinpäätöksessä esille yhteenvetoa ilmastotavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisesta? Millä tavalla? • Miten tilinpäätöksen yhteydessä tehtävä ilmastotavoitteiden ja –toimien toteutumisen tarkastelu ohjaa eteenpäin suunnittelua?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Konserniohjaus ja yhtiöiden toimenpiteiden seuranta	<ul style="list-style-type: none"> • Miten yhtiöiden/liikelaitosten ilmastotoimenpiteiden ja tavoitteiden toteutumista seurataan?

Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
-----------------	---

4. Hankinnat

Hankinnat ovat kunnan rahojen käyttöä ja niiden kautta vaikutetaan konkreettisesti kunnan ilmastotavoitteiden edistämiseen. Vaikuttavien hankintojen toteuttaminen edellyttää niiden johtamista strategisena kokonaisuutena ja sen tunnistamista, miten ilmastotavoitteet viedään strategia-, tiekartta- ja talousarvion tasolta käytännön hankintojen suunnitteluun, päätöksentekoon ja toteutukseen.

Hankinnoilla tarkoitetaan sekä käyttötalouden hankintoja että investointeja.

Hankintojen nykytilan analysointi	<ul style="list-style-type: none"> • Onko hankintojen nykytilaa arvioitu maturiteettianalyysillä ja tunnistettu hankintojen strategisen johtamisen kehityskohtia? • Onko esimerkiksi spendianalyysin avulla tunnistettu päästö- ja kustannusvaikutuksiltaan merkittävimmät hankinnat?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Hankintalinjaukset/ hankintastrategia	<ul style="list-style-type: none"> • Onko kunnassa laadittu hankintojen linjauksia tms. dokumenttia, jossa määritellään, miten hankinnoissa toteutetaan kunnan strategisia tavoitteita? • Onko hankintakategorioittain määritelty, miten eri hankinnoissa edistetään ilmastotavoitteita? • Onko hankintojen ohjaavia linjauksia peilattu kunnan ilmastotavoitteiden tiekarttaan/toimenpidesuunnitelmaan? Miten organisaation eri ohjelmia koordinoidaan, että niiden sisältämät tavoitteet ovat linjassa keskenään? • Tai onko ilmastotavoitteet jollakin muulla tavalla viety myös osaksi hankintojen johtamista?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Markkinayhteistyö ja hankinnoista viestiminen	<ul style="list-style-type: none"> • Onko kunnalla hankintakalenteria, jolla viestitään tulevista hankinnoista markkinoille? Onko tähän yhdistetty ilmastonäkökohtia? • Miten markkinavuoropuheluissa tuodaan esille kunnan vähähiilisyystavoitteita?

Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Hankintojen suunnittelu osana talousarviota ja -suunnitelmaa	<ul style="list-style-type: none"> • Suunnitellaanko hankintoja (sekä käyttötalous että investoinnit) ennakoivasti/rullaavasti ennen taloussuunnitelmaan vientiä? • Tarkastellaanko vähähiilisyystavoitteisiin liittyviä näkökohtia osana hankintojen ennakoivaa suunnittelua? • Miten talousarviosuunnitteluissa tehtyjä vähähiilisyden tavoitteluun liittyvistä arvioinneista ja linjauksista viedään tieto hankintoja käytännössä valmisteleville tahoille? • Miten kunnassa toteutetaan toimialojen/yksiköiden välistä koordinaatiota vähähiilisyystavoitteiden viemisessä hankintojen käytännön toteutukseen?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Investointipäätökset, hankintojen valmistelu	<ul style="list-style-type: none"> • Tuodaanko päättäjille tietoa eri toteutusvaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista (esim. päästövähennykset, kustannukset, säästövaikutukset)? • Toteutetaanko hankintojen valmisteluvaiheessa päästö- ja muiden vaikutusten ennakoarviointeja?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia:
Hankintojen valmistelu ja toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Miten vähäpäästöisyyden edistämistä huomioidaan hankinnoissa, esim. hankinnan kohteen määrittelyssä ja kilpailutusten kriteereistä?
Arvosana (1-4):	Huomioita, vahvuuksia ja kehityskohtia: